

БАНКИ ЯК ОСНОВНІ ФІНАНСОВІ ПОСЕРЕДНИКИ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

У статті досліджено основні проблеми функціонування ринку цінних паперів в Україні. Проведено порівняльну характеристику вітчизняних та світових фінансових індексів. Розглянуто основні функції банків на ринку цінних паперів. Проаналізовано роль банків на фондовому ринку. У статті наведено пропозиції щодо покращення функціонування фондового ринку в Україні.

The basic problems of functioning of market of securities in Ukraine are investigated in the article. Domestic and world financial indexes are compared. The basic functions of banks on the market of securities are described. The role of banks on a fund market is analyzed. The suggestions to the improvement of functioning of fund market in Ukraine are pointed in the article.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Успішне вирішення завдань підвищення темпів економічного зростання, що є особливо актуальним у сучасних умовах фінансової нестабільності, а також збільшення інвестицій багато в чому залежить від ефективної роботи фінансової системи, основною складовою якої в більшості країн є банківська система.

Загальносвітова практика свідчить про те, що ефективний розвиток банківської сфери також має значний позитивний вплив на один з найважливіших сегментів фінансового ринку – фондовий ринок. У ринковій економіці ефективно функціонуючий ринок цінних паперів дозволяє мобілізувати ринковими методами вільні грошові кошти фізичних та юридичних осіб і направити їх в найбільш конкурентоспроможні галузі, вирішуючи цим самим низку важливих соціально-економічних програм.

У той же час для більшості економічних суб'єктів ринок цінних паперів дає можливість вирішити проблему ресурсної бази. Так, враховуючи досвід світових банків, вітчизняні банки мають можливість збільшувати власну капіталізацію шляхом емісії цінних паперів.

Доцільно зазначити, що комерційні банки на ринку цінних паперів можуть виступати не лише у ролі емітентів, але бути інвесторами, а також надавати посередницькі, консалтингові та інші послуги своїм клієнтам. Виступаючи як інвестори, банки стають посередниками з залучення на ринок цінних паперів грошових коштів фізичних та юридичних осіб, що є додатковим джерелом отримання доходів.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Значна кількість праць вітчизняних науковців присвячена розробці підходів щодо підвищення ефективності функціонування ринку цінних паперів на основі вивчення зарубіжного досвіду. Серед науковців, чийі праці присвячені вирішенню проблем та ефективності функціонування ринку цінних паперів необхідно відзначити: В. Д. Базилевича, В. В. Крилову, В. І. Міщенко, С. В. Науменкову, В. І. Чужикова та інших [1, с. 239–241; 2, с. 115–128; 3, с. 291–315].

Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених цій проблемі, сучасний стан економічного розвитку вимагає нових підходів до визначення ролі банківських установ на фондовому ринку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні для України залишаються проблемними питання щодо формування організаційного та функціонального механізму ефективної діяльності фондового ринку в Україні.

Постановка завдання. Мета статті – провести аналіз ролі комерційних банків на

ринку цінних паперів та визначити основні аспекти розвитку в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення ринку цінних паперів в Україні розпочалося у 1991 році з прийняттям Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» (пізніше поновлено Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок») [4]. Таким чином, в Україні на законодавчому рівні затверджено механізм функціонування ринку цінних паперів, а також визначено професійних учасників, що беруть активну участь у створенні вітчизняного фінансового сектору економіки.

Найбільш важливим кроком стосовно визначення правових засад здійснення державного регулювання ринку цінних паперів було утворення у 1995 році Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку відповідно до Указу Президента України. У Законі України «Про державне регулювання ринку цінних паперів» визначено завдання Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, її функції, повноваження, права, відповідальність та відносини з іншими державними органами з питань регулювання та контролю на ринку цінних паперів [5]. Наступним кроком у регулюванні фондового ринку України було створення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) відповідно до Указу Президента України №1063/2011 від 23.11.2011 року.

Отже, в Україні було створено необхідне правове поле для діяльності ринку цінних паперів як одне з необхідних елементів інфраструктури. У такий спосіб було визначено одного з основних учасників ринку цінних паперів та наділено його повноваженнями щодо видачі ліцензій іншим учасникам на здійснення окремих видів діяльності. До таких професійних учасників ринку цінних паперів належать такі: біржі, компанії з управління активами, торговці, емітенти, зберігачі, реєстратори та депозитарії. Станом на 01.08.2012 Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку видано 1590 ліцензій учасникам на здійснення професійної діяльності, з них [6]:

- 685 ліцензій на провадження діяльності з торгівлі цінними паперами;
- 381 ліцензії на провадження депозитарної діяльності зберігачів цінних паперів;
- 156 ліцензій на провадження діяльності з ведення реєстру власників іменних цінних паперів;
- 354 ліцензій на провадження діяльності з управління активами інвестиційних інвесторів;
- 10 ліцензій на провадження діяльності з організації торгівлі на ринку цінних паперів;
- 2 ліцензії на провадження розрахунково-клірингової діяльності;
- 2 ліцензії на провадження депозитарної діяльності депозитарію цінних паперів.

Ураховуючи можливість суміщення певних видів професійної діяльності окремими професійними учасниками ринку цінних паперів, їх кількість на 01.08.2012 становить 1158 (в тому числі: 381 учасника є торговці-зберігачі, серед яких 116 банки, в тому числі 32 учасників є торговці-зберігачі-реєстратори серед яких 16 банків; 17 учасники є зберігачі-реєстратори; 2 депозитарія мають ліцензію на розрахунково-клірингову діяльність) [6].

Протягом січня – липня 2012 року Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку зареєстровано 138 випусків акцій на суму 28,87 млрд. грн. Порівнюючи з аналогічним періодом 2011 року обсяг зареєстрованих випусків акцій зменшився на 11,99 млрд. грн [6].

Серед лідерів за випуском акцій були такі банківські установи: ПАТ «ТММ Банк», ПАТ «Авант-банк», ПАТ «Діві-банк», ПАТ «Енергобанк» та ПАТ «АКБ «Імексбанк», ПАТ «Всеукраїнський акціонерний банк», ПАТ «Універсалбанк», ПАТ «Державний ощадний банк України», ПАТ АБ «Брокбізнесбанк», АКБ соціального розвитку «Укрсоцбанк», АКБ «Чорноморський банк розвитку та реконструкції», ПАТ Комерційний банк «Приватбанк». Протягом січня – липня 2012 року кількість випусків акцій

банків, з метою збільшення статутного капіталу, становив 28 випусків на суму 22,72 млрд. грн. [6].

Активну участь комерційні банки брали також у випуску облігацій, їх загальна сума майже дорівнює обсягу емісії підприємствами.

Таблиця 1

Обсяг випуску облігацій в Україні за період з січня по липень 2012 року, млн. грн.
(складено автором за матеріалами [6])

Місяць	Підприємства (крім банків)	Банки	Загальний обсяг zareєстрованих випусків	Кількість випусків
Січень	452,84	1 000,00	1 452,84	16
Лютий	843,67	3 500,00	4 343,67	13
Березень	590,55	0	590,55	13
Квітень	659,18	0	659,18	13
Травень	4 844,52	0	4 844,52	15
Червень	453,44	3 500,00	3 953,44	11
Липень	670,54	270,00	940,54	29
Усього	8 514,74	8 270,00	16 784,74	110

Якщо порівнювати дані аналогічного періоду 2011 року, обсяг zareєстрованих випусків облігацій підприємств зменшився на 1,577 млрд. грн. З початку року Комісією zareєстровано 17 випусків опціонів на суму 1,21 млн. грн, що порівняно з даними за аналогічний період 2011 року більше на 1,12 млн. грн. Протягом січня – липня 2012 року Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку zareєстровано 5 випусків облігацій місцевих позик Київською міською Радою на суму 3,50 млрд. грн., що порівняно з даними за аналогічний період 2011 року більше на 3,10 млрд. грн. [6].

Протягом зазначеного періоду Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку zareєстровано випуск облігацій місцевих позик Верховною Радою Автономної Республіки Крим на суму 400,00 млн. грн. Згідно з Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» професійна діяльність з торгівлі цінними паперами на фондовому ринку провадиться торговцями цінними паперами – господарськими товариствами, для яких операції з цінними паперами є виключним видом діяльності, а також банками.

Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами поєднує: брокерську діяльність; дилерську діяльність; андеррайтинг; діяльність з управління цінними паперами.

До показників, що визначають ефективність діяльності фондового ринку слід віднести індекси. В Україні одним із найбільш відомих є індекс ПАТ «Фондова біржа ПФТС». Так, станом на 08.08.2012 індекс ПАТ «Фондова біржа ПФТС» становив 398,06 пунктів (+0,03%), обсяг торгів на біржі становив 1786,83 млн. грн. Лідером росту є акції Дніпроенерго (DNEN) +2,00%. Серед акцій, що спричинили падіння слід виділити такі: Укрсоцбанк (USCB) -2,91%; Алчевський металургійний комбінат (ALMK) -2,47%; Азовсталь (AZST) -2,08%; Авдіївський коксохімічний завод (AVDK) -1,84%; Донбасенерго (DOEN) -1,25%; Центренерго (SEEN) -0,85%. Індекс ПАТ «Українська біржа» на становив 1076,44 пунктів(-1,70%), обсяг торгів на біржі становив 69,93 млн. грн. У той же час стосовно світових індексів на аналогічну дату мала місце наступна ситуація [7].

Фінансові індекси провідних країн світу станом на 08.09.2012 року
(складено автором за матеріалами [6; 7])

	Країна	Індекс	Значення індексу, п.	Зміна індексу, %
1	США	Dow Jones 30 Industrials	13 175,64	+0,05
2	Франція	CAC 40	3 438,26	-0,43
3	Німеччина	DAX	6 966,15	-0,03
4	Гонконг	Hang Seng	20 065,52	-0,04
5	Японія	Nikkei 225	8 881,16	+0,88
6	США	Nasdaq composite	3 011,25	-0,15
7	США	S&P 500	1 402,22	+0,06
8	Росія	ММВБ	1 449,49	-0,09
9	Росія	РТС	1 444,79	-0,04
10	Китай	Shanghai Composite	2 160,99	+0,16

Отже, аналізуючи дані табл. 2 можна стверджувати, що економічна ситуація у світі характеризується нестабільністю. Більшість фінансових індексів характеризується зниженням, при цьому має місце й ситуація коли різні індекси однієї й тієї ж країни мають протилежні тенденції. Серед основних причин зниження фінансових індексів економісти виділяють такі:

1. Міжнародне рейтингове агентство Standard & Poor's понизило прогноз по кредитному рейтингу Греції зі «стабільного» на «негативний» оскільки вона вже не може відповідати за своїми зобов'язаннями та потребує додаткову фінансову допомогу.
2. За даними Міністерства економіки і технологій країни обсяг промислового виробництва в Німеччині в червні 2012 р. порівняно з попереднім місяцем знизився на 0,9% з урахуванням сезонних коливань. При цьому аналітики очікували, що в місячному обчисленні показник знизиться на 0,8% [7].
3. Міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings підтвердило довгостроковий рейтинг дефолту Німеччини на максимальному рівні «AAA», прогноз «стабільний». Про це повідомляє "Росія-24". Експерти Fitch відзначають, що підтвердження рейтингу відображає довгострокову стабільність німецької економіки, а також позитивні показники останніх двох років. ФРН – єдина країна світу, де безробіття в I півріччі 2012 р. була нижче рівня докризового 2007 р. Рівень ліквідності зараз знаходиться на прийнятному рівні [7].
4. Головне митне управління Франції у звіті опублікувало, що негативне сальдо торгового балансу Франції в червні 2012 р. з урахуванням сезонних коливань знизилося до попереднього місяця і склало 5,99 млрд. євро. Аналітики очікували значення показника на рівні 5 млрд. євро. Банк Франції в оприлюдненому щомісячному бюлетені прогнозує, що економіка Франції скоротиться на 0,1% в III кварталі 2012 р. Згідно з матеріалами французького Центробанку, ділова активність як

у промисловості, так і в секторі послуг ослабла до позначки в 90 пунктів у липні 2012 р. проти 91 пункту в червні ц.р. Банк Франції дає такий прогноз по динаміці ВВП французького, виходячи з даних за індексом ділової активності (МІВА), що розраховується щомісяця [7].

5. Банк Англії скоротив прогноз зростання британської економіки в середньостроковій перспективі оскільки прогнозується, що фінансова криза буде тривалішою, ніж очікувалося. Згідно зі звітом Банку Англії, в найближчі два роки зростання економіки Великої Британії складе близько 2% на рік, а не 2,67%, як прогнозувалося всього три місяці тому [7].
6. У доповіді Міністерства праці США міститься інформація, що показник продуктивності праці в США (без урахування сільського господарства, де сильний фактор сезонності) в II кварталі 2012 р., за попередніми даними, з урахуванням сезонних коливань і в перерахунку на річні темпи підвищився на 1,6% порівняно з попереднім кварталом. Але при цьому подальші прогнози щодо поглиблення фінансової кризи залишаються доволі песимістичними [7].

При цьому потрібно зазначити, що фінансові індекси повністю відображають економічні умови, які склалися в країні та світі в цілому. Проаналізуємо це на прикладі зміни фінансового індексу ПФТС в Україні за останні роки (рис. 1).

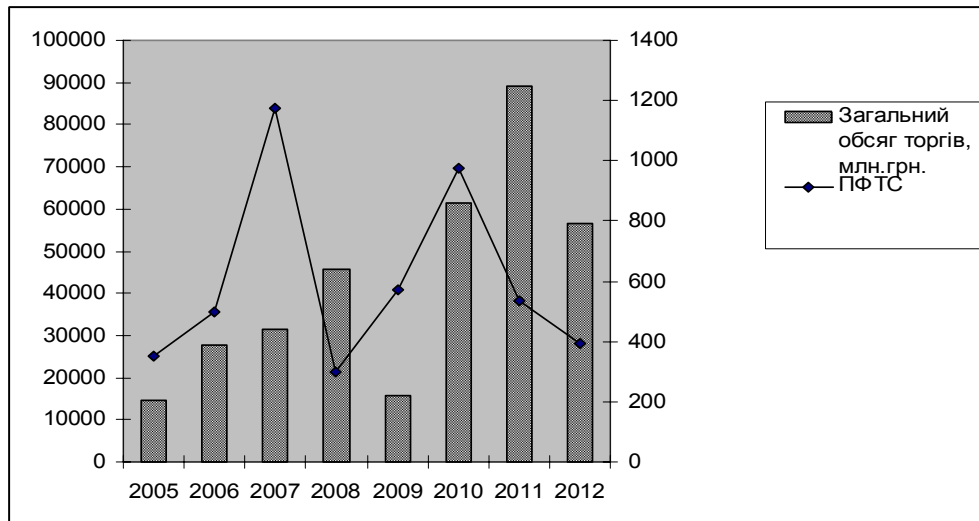

Рис. 1. Динаміка індексу ПФТС та загального обсягу торгів в Україні 2005–2012 рр.[8]

Отже, можна стверджувати, що комерційні банки на ринку цінних паперів виступають не тільки як фінансові, але і як торговельні посередники, виконуючи функції брокера. При цьому для банків даний вид діяльності не є винятковим, а лише доповнює їх основну діяльність, порівняно з деякими іншими учасниками надає банкам певні переваги, оскільки діяльність банків як повноцінних фінансових посередників дозволяє їм отримувати з надання посередницьких брокерських послуг вигоди, недоступні звичайним брокерам. До таких переваг можна віднести такі:

1. Емісія цінних паперів дозволяє банку збільшувати ресурсну базу, а також дотримуватися вимог, встановлених Національним банком України.
2. Має місце позитивний ефект масштабу, оскільки частина постійних витрат, що мають місце у комерційному банку, розподіляється між всіма видами діяльності банку, що робить власне брокерську діяльність більш прибутковою.
3. Комерційні банки володіють своєю власною клієнтською базою. Отже, якщо у клієнта виникає необхідність щодо отримання певних послуг, які стосуються цінних паперів, з більшою ймовірністю він звернеться до власного банку ніж до незнайомого брокера. Така перевага є особливо актуальною враховуючи значну конкуренцію на ринку фінансових послуг.

4. Комерційні банки мають ексклюзивні канали інформації в особі банків-контрагентів, представників емітентів-клієнтів банку, що сприяє зниженню фінансових ризиків при здійсненні брокерської діяльності.
5. Наявні у комерційних банків, у порівнянні з іншими учасниками відносно дешеві кредитні ресурси, залучені в рамках здійснення основної діяльності, дають переваги у визначенні ставок маржинального кредитування.
6. Характер основного виду діяльності дозволяє створювати комплексні послуги на базі брокерського обслуговування (включаючи в пакет послуг більш дешево, ніж у конкурентів розрахунково-касове обслуговування та інше).
7. Універсальність більшої кількості банків України свідчить про надання ними різноманітних послуг для клієнтів, що дає можливість бути їм більш привабливими за рахунок того, що певні послуги є більш конкурентоздатними.

Висновки і перспективи подальших розробок. Необхідно відзначити, що комерційні банки на ринку цінних паперів можуть виступати як у ролі емітентів, так і у якості інвесторів, а також надавати посередницькі, консалтингові та інші послуги своїм клієнтам. Емісійна діяльність дозволяє банкам вирішувати питання власної капіталізації, дотримання вимог Національного банку України та покращувати грошовий обіг у країні. Якщо банки виконують роль інвесторів, вони залучають на фондовий ринок грошові кошти юридичних та фізичних осіб, що дає змогу направляти необхідні ресурси у пріоритетні галузі економіки та вирішувати низьку соціальних питань. При цьому операції комерційних банків на ринку цінних паперів стають одним із стабільних джерел їх доходів.

Отже, в Україні є всі перспективи для подальшого розвитку діяльності банків на ринку цінних паперів. Для цього необхідно: на законодавчому рівні задекларувати деякі положення, що регулюють діяльність банків на фондовому ринку; розширити повноваження банків шляхом можливості використання більшої кількості інструментів; зорієнтувати діяльність комерційних банків на вирішення соціально-економічних завдань країни; сприяти можливості виходу національних банків на міжнародні ринки фінансового капіталу.

Список використаної літератури

1. Базилевич В. Д. Макроекономіка: [підруч.] / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик ; [за ред. В. Д. Базилевича.] – К.: Знання, 2004. – 851с.
2. Науменкова С. В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К.: Університет банківської справи, Центр наукових досліджень НБУ, 2009. – 384 с.
3. Міщенко В. І. Банківські операції: [підруч.] / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренєва. [2-е вид., перероб. і доп.]. – К.: Знання, 2007. – 796 с.
4. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon1rada.gov.ua>.
5. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon1rada.gov.ua>.
6. Інфраструктура фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>
7. Інформація щодо моніторингу стану фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nssmc.gov.ua/fund/stanrinku>.
8. Основні фінансові індекси [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

Прийнято до друку 11.09.2012